

AKT TERMINOLOGIYASINING SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISHI

Madraximova Durdona

*Umirbekovna, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot
Texnologiyalari Universiteti, Chet tillar kafedrasi assistenti*

+998978278889

Annotatsiya: Zamonaviy dunyoda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) atamasi tobora ko‘proq eshitilmoqda. Bu sohaning shiddat bilan o‘sib borayotganligi sababli, AKT terminologiyasi ham tez sur‘atlarda evolyutsiyalashmoqda. Tarixan axborot texnologiyalarining paydo bo‘lishi insoniyat taraqqiyoti uchun burilish nuqtasi bo‘ldi. O‘tgan asrning o‘rtalaridan boshlab, hisoblash texnikasining rivoji, katta ma’lumotlar bazasi, tezkor ma’lumot almashinuvi va axborotni uzatishdagi imkoniyatlar butun jamiyat hayotini o‘zgartirib yubordi. Avvaliga faqatgina dasturlash, kompyuter va algoritmlardan iborat bo‘lgan inson tushunchalari, keyinchalik keng qamrovli axborot-kommunikatsiya tizimlari, tarmoqlar va global Internet olamiga aylana bordi.

Kalit so‘zlar: AKT, terminologiya, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyot, internet, sun‘iy intellekt, ma’lumotlar bazasi.

AKT sohasidagi terminlarning ko‘pligi va har yurtda, har bir sohada mustahkam o‘rnashib borayotganligi bu terminlarga ilmiy yondashuvni, ularning mazmun-mohiyatini chuqur tushunishni talab qiladi. Tarixiy manbalarga ko‘ra, dastlabki axborot tizimlari bir nechta asosiy atamalar bilan chegaralangan bo‘lsa, zamonaviy AKT sohasida yuzlab yangi terminlar paydo bo‘ldi va doimiy ravishda yangilanib bormoqda. Bugungi kunda AKT terminologiyasi nafaqat texnik nuqtai nazardan, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy jihatdan ham muhim qadriyatga ega. “Axborot texnologiyalari”,

“Kompyuter tarmoqlari”, “Internet”, “Ma’lumotlar bazasi”, “Raqamli texnologiyalar”, “Bulutli servislari”, “Sun’iy intellekt (AI)”, “Kiberxavfsizlik”, “Big Data” kabi atamalar kundalik so‘zlashuv va ilmiy doiralarda ham asosiy o‘rin egallagan. Har bir terminning o‘ziga xos mohiyati, vazifasi, tatbiq doirasi hamda o‘zaro bog‘liqligi bor. Axborot texnologiyalari (AT) - bu axborotni yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va uzatishni ta’minlaydigan texnik va dasturiy vositalar majmui bo‘lib, hozirda deyarli barcha sohalarda faol qo‘llanilmoqda. Kompyuter tarmoqlari esa, axborot texnologiyalari taraqqiyoti natijasida paydo bo‘lgan va axborotlarni bir nuqtadan boshqa joyga tezkor yetkazish imkoniyatini ta’minlaydi. Internet esa global miqyosda ma’lumot almashinuvi va muloqotni tashkil etuvchi asosiy vositadir [1].

Ma’lumotlar bazasi (Database) va ma’lumotlarni boshqarish tizimlari (DBMS) terminlari AKT rivoji bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, u barcha turdagi tashkilotlarda axborotni mukammal tartibga solish va samarali boshqarishda asosiy mavqega ega. Raqamli texnologiyalar va bulutli servislari esa, zamonaviy elektron xizmatlar, masofaviy ta’lim, elektron sog‘liqni saqlash, davlat boshqaruvi kabi sohalarning poydevoriga aylangan. Sun’iy intellekt esa so‘nggi yillarda AKT terminologiyasiga butunlay yangi nafas olib kirdi va bugungi kunda u har bir ilg‘or sohada mustahkam o‘z o‘rnini topmoqda. AKT terminologiyasini chuqur o‘rganish, uni zamonaviy ilm-fanda, texnologiyalarda, ta’limda, tibbiyotda, iqtisodiyotda, kundalik hayotda to‘g‘ri va faol tatbiq etish muhim. Bugungi tez sur‘atlarda rivojlanayotgan axborot-kommunikatsiya jamiyatida, har bir inson, xoh u talaba, o‘qituvchi, dasturchi yoki anatomist bo‘lsin, AKT terminologiyasini to‘g‘ri va aniq ishlatishi kerak. Zero, AKT sohasida yangicha yondashuvdan to‘g‘ri foydalanish raqobatbardoshlik, zamon ruhi va innovatsion muhitni yaratadi [2].

O‘zbekiston yangi taraqqiyot bosqichiga qadam qo‘ygan bir paytda, mamlakat ta’lim tizimida ham AKT terminologiyasini singdirish, bolalardan

boshlab, qariyalarigacha zamonaviy texnologiyalarni puxta o'rganish va hayotga tadbiq etish talab etilmoqda. Bu nafaqat zamonaviy kasb-hunar egallash, balki har bir fuqaroning hayot sifati, davlat taraqqiyoti va global axborot maydonida o'ziga xos o'rin egallashi uchun muhim masaladir. Zamonaviy AKT atamalari bir nechta asosiy yo'nalishlarga bo'linadi. Jumladan, texnik terminlar, dasturiy ta'minotga oid terminlar, internet va aloqa texnologiyalari, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish, tarmoq xavfsizligi, raqamli iqtisodiyot, bulutli servis va IoT (Internet of Things) atamalari [3].

Texnik terminlar doirasiga asosan kompyuterning apparat qismlari, periferiya qurilmalari, server, klaviatura, monitor, protsessor, modem, tarmoq adapteri, router, printer kabi atamalar kiradi. Dasturiy ta'minotga oid terminlar tarkibiga operatsion tizim, ofis dasturlari, antivirus dasturi, ilovalar, algoritmlar, grafik interfeys, dasturiy muhit kabi so'zlar mujassam. Internet va aloqa texnologiyalarida esa World Wide Web, email, IP manzil, domain, hosting, chat, video konferensiya, onlayn platforma, streaming kabi zamonaviy atamalar keng tarqalgan. Bulutli texnologiyalar va servislarga doir terminologiyada esa cloud computing, SaaS (Software as a Service), IaaS, virtual server, bulutli saqlash (cloud storage), masofaviy server, sinxronizatsiya va boshqa ko'plab tushunchalar mavjud. Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish sohasida esa machine learning, deep learning, robototexnika, natural language processing, kompyuterli ko'rish (computer vision), tarmoq neyronlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimi kabi terminlar yetakchi. Kiberxavfsizlik va raqamli himoya sohasida esa kibermuhit, firewall, VPN, shifrlash (encryption), autentifikatsiya, phishing, malicious software, kiberhujumchilik, xavfsizlik siyosati kabi atamalar bugun o'z mazmuni bilan har bir soha uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy ta'lim tizimida AKT terminologiyasini o'rgatish, uni innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida mustahkamlash tobora dolzarb

bo'lmoqda. Boshlang'ich ta'limdan to'liq ta'limga qadar har bir bosqichda AKTga oid atamalariga asoslangan darslar joriy qilinmoqda, yangi avlod uchun zamonaviy axborot texnologiyalari sohalarini mustahkam o'rganish uchun sharoit yaratilmoqda. Ta'lim muassasalarida elektron kutubxonalar, virtual laboratoriyalar, masofaviy o'qitish platformalari, raqamli resurslar va bulutli saqlash tizimlari aynan yangi AKT terminlari vositasida tashkil etilayotgani, ularning ahamiyatini yanada oshirmoqda. AKT sohasidagi terminologiyani to'liq o'zlashtirish, talabalarda sohaga zamonaviy yondashuv, mustaqil izlanish, raqamli savodxonlik va axborot resurslarini samarali boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'qituvchilar, metodistlar va mualliflar foydali innovatsion metodlar orqali yechimini topishlari natijasida ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi [5].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi terminologiya fan va texnikaning ilg'or cho'qqilarini zabt etishda asosiy vosita hisoblanadi. Bugungi kunda sun'iy intellekt, ilmiy hisob-kitoblar, superkompyuterlar, ma'lumotlarni avtomatlashtirish, Big Data bilan ishlash, virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR), biotexnologiya, tibbiy informatika va boshqa ko'plab sohalarda yangi terminlar jadal kirib bormoqda. Ilm-fan taraqqiyoti bir tomondan yangi atamalarni yaratadi, ikkinchi tomondan, mavjud terminlarning mazmunini kengaytiradi, ularni xalqaro va milliy miqyosda standartlashtirishni talab qiladi. Zamonaviy ilmiy izlanishlar natijasida atamalar nafaqat bir mamlakat, balki butun dunyo miqyosida foydalaniladi. Shuning uchun AKT terminologiyasining xalqaro miqyosda moslashtirilishi, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, konferensiya va seminarlarda yagona tushunchalardan foydalanish muhim hisoblanadi. Bu soha rivojining asosiy omillaridan biridir.

AKT terminologiyasi zamonaviy iqtisodiyotda ham yetakchi o'rin tutadi. Bugun raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, onlayn bank xizmatlari, portallar, elektron imzo, to'lov tizimlari, biometrik identifikatsiya, fintech, blokcheyn,

kriptoalyuta kabi atamalar ko'plab muomala, tranzaksiya va biznes modellarining asosi bo'lib xizmat qilmoqda. Har bir AKT atamasining iqtisodiy jarayonda aniq bir funksiyasi, o'lchov mezonlari va samarali ishlashini ta'minlaydigan texnik tomonlari bor. Elektron savdo va xizmatlar, masofaviy xizmat ko'rsatish, onlayn marketing hamda uzluksiz axborot almashinuvi AKT sohasidagi terminlar vositasida amalga oshadi. Natijada, zamonaviy iqtisodiyotda sohaning terminologiyasi yetarlicha mustahkam o'rnashib bormoqda.

Xulosa

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari terminologiyasi bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot jarayonida uzoq muddatli ijtimoiy, madaniy, ilmiy va iqtisodiy ahamiyatga ega. Bu sohadagi terminlar doimiy ravishda boyib, yangilanib va mustahkamlanib bormoqda. Terminlarni chuqur anglash va to'g'ri tatbiq qilish esa raqamli jamiyat qurilishida, ilm-fan taraqqiyotida, zamonaviy iqtisodiyot va ta'lim sohasida muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston AKT terminologiyasi boyib, milliy va xalqaro standartlarga moslashgan holda taraqqiyot yo'li bilan borayotgani quvonarli holatdir. Shunday ekan, har bir mutaxassis, yetakchi, talaba va zamonaviy fuqaro AKT terminlariga puxta ega bo'lishi, ularni to'g'ri va samarali ishlatishi o'z shaxsiy taraqqiyoti hamda mamlakat taraqqiyoti uchun kerakli shart hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Т.Х. Мамашукуров, Б.Ж. Мамажонов. Аxborot texnologiyalari asoslari. Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2020.
2. М.Э. Чиркин. Аxborot texnologiyalari: tushunchalar va asosiy terminologiya. Toshkent, 2019.

3. Евгений Кузнецов. Современные информационные технологии. Москва: "Наука", 2018.

4. J. Laudon, K. Laudon. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. Pearson, 2022.

5. В.Т. Глушков. Информатика и вычислительная техника. Москва: "Высшая школа", 2017.

6. Ю.Г. Бухвалов. Информационные технологии: словарь-справочник. Москва, 2021.

7. Baxtiyor Narziev. "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsiyalar", Toshkent, 2023.

